

БАНКІВСЬКА СПРАВА



Науково-практичне видання.
Виходить 2 рази на рік
Видається із січня 1995 року

№ 1 (149) — 2019

ЗМІСТ

ПРОБЛЕМИ МАКРОЕКОНОМІКИ

- Іван Марко, Ірина Чернишова.** Оцінка збитків національної економіки у період збройного конфлікту на Донбасі 3
- Микола Карлін.** Токсичні інвестиції: проблеми ідентифікації та обмеження 13
- Петро Юхименко.** Формування інституціонального середовища з метою забезпечення сприятливого інвестиційного клімату для розвитку підприємництва на регіональному рівні..... 23

ПРОБЛЕМИ МІКРОЕКОНОМІКИ

- Ольга Піжук.** Формування стратегії економічного розвитку підприємств у середовищі VUCA 37
- Євген Тищенко.** Методологічні та методичні засади організації управління ризиками проектного фінансування 47

АНАЛІЗУЮТЬ НАУКОВЦІ

- Леонід Сук, Петро Сук.** Зарахування зустрічних вимог під час розрахунків та їх облік 74
- Валентина Плєскач, Лілія Олексюк.** Становлення цифрової економіки в Україні у контексті інтеграції з єдиним цифровим ринком Європейського Союзу 88

УКРАЇНА І СВІТ

- Наталія Версаль.** Банківське кредитування в країнах Східного партнерства: виклики та тенденції розвитку 103

РЕЦЕНЗІЇ

- Віктор Тарасевич.** Фундаментальний підручник з історії економіки та економічної думки 118
- Contents 126

Індекс журналу в каталозі передплатних видань України 74060.

Постановою президії ВАК України від 30 березня 2011 р. № 1-05/3 журнал “Банківська справа” внесено до Переліку № 1 наукових фахових видань України, в яких можуть публікуватися результати дисертаційних робіт з економічних наук на здобуття наукових ступенів доктора і кандидата наук.

Головний редактор — В.Д. БАЗИЛЕВИЧ

Редакційна рада: А.С. ГАЛЬЧИНСЬКИЙ, В.М. ГЕЄЦЬ, В.О. ЛИТВИЦЬКИЙ, А.М. МОРОЗ, А.І. СТЕПАНЕНКО.

Редакційна колегія: В.Д. БАЗИЛЕВИЧ, В.А. ГЛАДКИЙ — заступник головного редактора, В.П. РОЗУМНИЙ — відповідальний секретар, О.В. ВАСЮРЕНКО (м. Харків), Н.І. ГРАЖЕВСЬКА (м. Київ), М. ДРАЖАНОВА (м. Брно, Чехія), М. ЖИВІТІРЕ (м. Рига, Латвія), Г.В. ЗАДОРОВНИЙ (м. Харків), В.В. ІВАНОВ (м. Санкт-Петербург, РФ), В.І. КАРАСЬОВ (м. Київ), Т.Т. КОВАЛЬЧУК (м. Київ), Л.Л. ЛАЗЕБНИК (м. Київ), І.О. ЛЮТИЙ (м. Київ), І.І. МАЗУР (м. Київ), С.В. МІЩЕНКО (м. Київ), С.В. НАУМЕНКОВА (м. Київ), В. НОЙМАНН (м. Берлін, Німеччина), С.М. ПАНЧИШИН (м. Львів), С.О. РИБАК (м. Київ), Т.С. СМОВЖЕНКО (м. Львів), А. ТАУБАЄВ (м. Караганди, Казахстан).

Над журналом працювали: Ю.М. Слуцька, Л.В. Кирпич, О.С. Кузуб, О. Кобець, Ю.М. Проценко

Видання зареєстровано в Державній реєстраційній службі України.
Свідоцтво КВ № 19030-7910ПР від 05.07.2012.

Усі права застережено. Передруки і переклади дозволяються лише за згодою автора та редакції. Редакція не обов'язково поділяє думку автора. Відповідальність за достовірність фактів, цитат, власних імен, географічних назв та іншої інформації несуть автори публікацій. Відповідальність за зміст рекламних оголошень несе рекламодавець.

Адреса редакції: 01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28.

Тел.: (044) 272-42-91; факс: (044) 234-23-36.

E-mail: slutska@society.kiev.ua <http://www.banking.com.ua>

Засновник — Київський національний університет імені Тараса Шевченка
Видавець — Видавництво “Знання”, 01030, м. Київ, вул. Стрілецька, 28

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3596 від 05.10.2009 р.

Журнал розповсюджується тільки за передплатою.

Авторський примірник можна придбати в книгарні “Абзац”, тел.: (044) 581-15-68, попередньо його замовивши.

Матеріали журналу рекомендовано до друку рішенням вченої ради економічного факультету Київського національного університету імені Тараса Шевченка (протокол № 2 від 12 березня 2019 р.)

Підписано до друку 28.03.2019. Формат 70×100 1/16. Папір офс. №1.

Друк офс. Гарнітура шкільна.

Ум. друк. арк. 10,4. Обл.-вид. арк. 11,4. Наклад 300 примірників. Зам. №

© “Банківська справа”, 2019

УДК 330.142.211



Петро Юхименко, професор кафедри економіки та економічної теорії Білоцерківського національного аграрного університету, доктор економічних наук

ФОРМУВАННЯ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНОГО СЕРЕДОВИЩА З МЕТОЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СПРИЯТЛИВОГО ІНВЕСТИЦІЙНОГО КЛІМАТУ ДЛЯ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦТВА НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ

Метою статті є вдосконалення теоретичних засад і наукове обґрунтування підходів до формування досконалого інвестиційного інституціонального середовища. У статті використовується системний та еволюційний підходи, які передбачають ієрархічність сутнісного розуміння нового інституціонального середовища та проведення дослідження в цілісності з виявленням різноманітних характерних ознак, прямих і зворотних зв'язків та залежностей, які виникають у процесі реалізації інвестиційної політики регіонів України. Проведений аналіз засвідчує, що ступінь досконалості архітектури та інституціонального середовища інвестиційного процесу істотно впливає на ефективність функціонування інвестиційної системи, змінює філософію управління публічними фінансами та створює стимули для підприємницької діяльності.

Суть дослідження полягає у визначенні впливу інституціонального середовища на інвестиційну привабливість регіонів України. Практичний зміст визначається тим, що теоретико-методологічні положення, висновки та науково-практичні рекомендації становлять наукове підґрунтя розробки нової цілісної концепції розвитку національної інвестиційної політики на регіональному рівні в Україні з урахуванням інтеграційних та світогосподарських процесів.

Висновки про здатність досконалого інституціонального інвестиційного середовища скерувати інвестиційний потенціал на підвищення добробуту, інновацій та інвестування в людей вимагають від держави розглядати їх як критичні для економічного зростання, досягнення багатства нації. В новому інституціональному середовищі з інклюзивними економічними й політичними інститутами інвестиційна регіональна політика має органічно вбудовуватись у загальну систему управління та бути цілковито підзвітною й прозорою.

Ключові слова: інвестиції, інститути, інституціональне середовище, регіон, інвестиційні ресурси, публічні союзи, прямі інвестиції, банківський капітал, підприємництво, ефективність, інвестиційна політика, державні інвестиції.

Ефективне використання нового курсу розвитку економіки України передбачає створення сприятливого інвестиційного клімату як на державному, так і на регіональному рівнях. У 2018 р. його індекс в Україні становив 3,10 із 5 можливих балів¹. Незважаючи на позитивні зрушення, його поліпшення залишається однією з найважливіших умов залучення інвестицій, які в нинішніх умовах розвитку відіграють провідну роль і визначають загальне зростання економіки країни. Тільки ефективна інвестиційна політика може зробити нашу економіку інноваційною, вирішити соціальні та екологічні проблеми.

Внутрішні й зовнішні інвестиції залишаються одним із основних активаторів і стимуляторів розвитку ринкової економіки. Тому формування досконалого інституціонального інвестиційного середовища, яке за міжнародними рейтингами залишається низьким за якістю², слід розглядати як фундаментальну стратегічну проблему розвитку, що має теоретичну і практичну значимість в умовах їх недостатності в Україні. Такий підхід в інвестиційній політиці буде сприяти виходу України із інституціональних пасток як на державному, так і на регіональному рівнях, які мають самопідтримувальний характер:

— бюрократична і корупційна пастки, коли в результаті “м’яких фінансових обмежень” виштовхують із “клубного блага” і позбавляють державної підтримки більш успішних, освічених, мотивованих на кінцевий результат підприємців, які готові і здатні моделювати сучасне інноваційне інституціональне середовище;

— пастка неосвіченості, яка є наслідком недостатнього досвіду і знань ефективного використання інвестиційного ресурсу, що може призвести до зростання бар’єрів руху країни до економіки знань, зокрема і на шляху поліпшення управління державними інвестиціями

Теоретико-методологічні аспекти формування інституціонального забезпечення для суб’єктів економічної діяльності визначені у працях таких

¹ ЄБА: Інвестиційний клімат в Україні вийшов з негативної площини [Ел. ресурс]. — Режим доступу: agroportal.ua/.../eba-investitsionnyi-klimat-v-ukraine-vyshel (Вимірюється кожні півроку, починаючи з 2008 р. Позначка 3 вважається нейтральною, показники вище трьох свідчать про позитивні зрушення).

² The Global Competitiveness Report. World Economic Forum, 2018 [El. resource]. — URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/>.

учених, як Т. Веблен, Дж. Коммонс, Р. Коуз, Д. Норт, Ф. Фукуяма, котрі розкривають сутність впливу рівня досконалості інституціонального середовища на економічний розвиток на мікро-, мезо- і макрорівнях. Центром уваги сучасних дослідників інституціонального забезпечення регіонального економічного розвитку є: питання визначення ефективності регіональної політики та інституційного її забезпечення (С. Шульц, С. Вовканич, М. Максимчук)³; визначення складових підвищення конкурентоспроможності промисловості на регіональному рівні (С. Іщук)⁴. Питання використання інвестиційно-інноваційних важелів стимулювання економічного розвитку окремих регіонів викладені у працях О. Лайка⁵, В. Осипова та О. Єрмакової⁶. Однак умови ведення господарської діяльності та вимоги до інституціонального забезпечення розвитку регіонів постійно змінюються і потребують нових прикладних механізмів і заходів стимулювання ділової активності, які мають демонструвати комплексність і життєздатність.

Метою пропонованої статті є визначення інституціональних факторів впливу на формування позитивного інвестиційного клімату в регіонах країни та окреслення пропозицій щодо покращення їх інституціонального інвестиційного середовища, обґрунтування отриманих наукових результатів.

Створення в країні досконалого інституціонального середовища для інвестування в економіку дозволяє кожній ланці досягати безперервності забезпечення інвестиційними ресурсами розвитку підприємництва на різних рівнях, а також можливості активізувати нарощування їх обсягів. З позиції інституціональної теорії інвестиційна система розглядається як система інститутів упорядкування, координації й узгодженості, що утворюється з метою зниження трансакційних витрат в інвестиційному процесі⁷.

Якщо говорити про пропорційність, то найвагомішими із трансакційних витрат у інвестиційній політиці є витрати на управління. Наприклад, у бюджетному інвестуванні вони досягають 37 % ВВП, в Україні він перевищує 42 %⁸. Їх формують витрати, зумовлені недосконалістю інституціонального середовища інвестиційного формування та функціонування її ін-

³ Шульц С.Л. Еволюція парадигми районування та її модернізація в умовах реформування просторово-інституційної структури економіки України / С.Л. Шульц, М.В. Максимчук, І.З. Сторонянська // *Регіональна економіка*. — 2010. — № 3. — С. 20—28.

⁴ Іщук С.О. Інвестиційний процес і перспективи розвитку виробничої сфери у Західному регіоні України / С.О. Іщук // *Регіональна економіка*. — 2014. — № 3. — С. 217—227.

⁵ Лайко О.І. Інвестиційний потенціал регіону: ефективність використання та непродуктивний відтік капіталу / О.І. Лайко. — Одеса : ІПРЕД НАН України, 2009. — 433 с.; Лайко О.І. Концептуальні засади забезпечення сприятливого інституціонального середовища інвестиційної діяльності регіонів [Ел. ресурс] / О.І. Лайко. — Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34892/1/19_114-123.pdf.

⁶ Формування конкурентоспроможної економіки Приморських регіонів / за заг. ред. В.М. Осипова. — Одеса : ІПРЕД НАНУ, 2011. — С. 167—198.

⁷ Hodson G.M. *The Evolution of Institutions: An Agenda for Future Theoretical Research* [El. resource] / G.M. Hodson // *Constitutional Political Economy*. — 2002. — № 13 (2). — P. 113. — URL: <http://www.geoffrey-hodgson.info/user/image/evolinstagenda.pdf>.

⁸ Jiri Hammer. *The budgetary process with a use of modern approaches in cost management* [El. resource] / Jiri Hammer // *Acta universitatis agriculturae et silviculturae mendelianae brunensis*. — 2016. — Vol. 64. — N 3. — P. 939—947. — URL: https://acta.mendelu.cz/media/pdf/actaun_2016064030939.pdf.

ститутів, витрати на реалізацію механізму інвестування та витрати на фінансовий контроль і примус до виконання інвестиційних правил. За походженням їх поділяють на три групи: до першої (пов'язані із взаємодією інвестиційних інститутів) відносять витрати на специфікацію прав на доходи кожного формального інституту системи, на отримання інформації, контроль і їх координацію; до другої — витрати, пов'язані з опортунізмом учасників інвестиційного процесу (витрати впливу, моніторингу тощо); до третьої групи відносять витрати, пов'язані з необхідністю адаптації до нового інституціонального середовища, зокрема, при зміні механізмів управління в системі (наприклад, зміни правил кредитування, децентралізація інвестиційного процесу).

Вони різнопланові і мають об'єктивну обумовленість, проте їх величина визначає рівень ефективності функціонування інвестиційного інституціонального середовища. Тому проблему трансакційних витрат у інвестиційному процесі слід розглядати через призму оптимізації та удосконалення інституціональних чинників, а не тотальної їх мінімізації, яка може негативно впливати на його функціонування і розвиток. Так, на регіональному рівні надзвичайне зниження інформаційних витрат часто призводить до здійснення необґрунтованих, нераціональних управлінських дій під час реалізації інвестиційних проектів. Зокрема, необґрунтована мінімізація організаційних витрат відобразиться у звуженні відтворення контактів між інститутами архітектури інвестиційної системи. Трансакційні витрати, що пов'язані зокрема і з координацією й субординацією функцій, які виконує кожний інститут інвестиційної системи, при їх ірраціональному зниженні зумовляють відродження ірраціонального розподілу виконання функцій організаційними структурами системи, зниження рівня контролю за використанням інвестиційних коштів, зростання опортунізму тощо.

На регіональному рівні важливою складовою інвестиційної їх привабливості, крім економічної, є інституціональна складова. Саме досконалість інвестиційного інституціонального середовища має змінити основні принципи економічних взаємодій, зробити їх однаково досяжними для всіх учасників інвестиційних проектів, узгодити інтереси суб'єктів формального і неформального секторів та забезпечити їх мотиваційними стимулами до інноваційно-спрямованого й екологічно-відповідального шляху розвитку економіки країни. Причому вона має відповідати певним вимогам:

— стимулювання розвитку інститутів інноваційного спрямування має бути інституціонально закріплене (адже за умови кількості інститутів, спрямованих на інноваційний розвиток нижче порогового рівня 66 % від показників технологічного лідера та за середнього рівня їх якості, країни мають негативний прогноз щодо технологічної конвергенції)⁹;

⁹ Kuran T. *Why the middle east is economically underdeveloped: historical mechanisms of institutional stagnation* [El. resource] / T. Kuran ; Department of Economics University of Southern California. — 2003. — June 10. — P. 39. — URL: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnacx403.pdf.

— “якісних” інститутів мають демонструвати здатність впроваджувати інноваційні механізми інвестування (умова гнучкості інституційної системи та безперервності інституціональних трансформацій);

— має бути інституціональне забезпечення дотримання прав інтелектуальної власності на інновації в інвестиційному процесі¹⁰;

— має бути чітка і зрозуміла реакція інвесторів на запроваджені стимули до інноваційної діяльності; цього можна досягти через забезпечення широкої їх участі у модернізаційних процесах (важливою реакцією на стимули до інвестування, на думку В. Істерлі, має бути навчання висококваліфікованих кадрів¹¹) та адекватними відповідями (у вигляді підлаштування інститутів) на такі реакції.

Забезпечення цих вимог передбачає формування досконалого інституціонального інвестиційного середовища на регіональному рівні на ідеологічно обґрунтованій основі, яка не тільки об’єднує групи інтересів і відповідає вимогам бізнесу, а щонайменше для переважної більшості громадян стає національною ідеєю. Адже “про успіх будь-якої стратегії розвитку слід судити, в кінцевому рахунку, по тому, що вона змінила в житті людини. Поліпшення умов життя має бути істотним, і це поліпшення має бути невід’ємною частиною концепції розвитку”¹².

Зазначимо, що сприятливий інвестиційний клімат залежить від сукупності політичних, юридичних, соціально-етичних та економічних правил і процедур, неформальних норм, що формують умови для розвитку підприємництва та фінансово-бюджетної діяльності, структурують її і є фундаментальною передумовою перетворень в економічному та фінансовому секторах¹³. Найважливішими серед факторів впливу на рівень привабливості регіонів є:

— інвестиційна привабливість регіонів (наявність природних і людських ресурсів як важливого внутрішнього фактора виникнення економічної ренти. Сьогодні ця різниця між лідером і аутсайдером майже в 4,3 раза)¹⁴;

— рівень добробуту і стилю життя, інтереси, цінності, мета, мотиви, а також стереотипи мислення населення (європейський (ініціативна еконо-

¹⁰ Lewis S. *Intellectual Property Rights, Institutional Quality and Economic Growth* [El. resource] / S. Lewis, F. Davis // *Journal of International Commerce, Economics and Policy*. — 2012. — Vol. 3, is. 1. — P. 28, 36. — URL: http://www1.union.edu/senerm/Research/Sener_Davis_JICEP_IPRs_Institution_Quality_2011.pdf.

¹¹ Істерлі У. В пошуках росту: Приклучения и зложключения экономистов в тропиках / У. Истерли. — Москва : Институт комплексных стратегических исследований, 2006. — С. 100—101.

¹² Sen A. *The concept of development Handbook of development economics* [El. resource] / A. Sen. — Vol. 1: *Concepts and approaches; Structural transformation; Human resources and labour markets* / Hollis Chenery and T.N. Srinivasan (eds.). — North-Holland, Amsterdam, 1998. — P. 10—11. — URL: http://ivut.iut.ac.ir/content/300/5915.THE_CONCEPT_OF_DEVELOPMENT.pdf.

¹³ Skibbe C. *The importance of the business environment for a thriving private sector* [El. resource] / Claudia Skibbe // *DEG economic analyses*. — 2018. — February. — 9 p. — URL: <https://www.deginvest.de/DEG-Documents-in-English/Download-Center/2018>.

¹⁴ Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. — К. : ДУ ІЕПСП НАН України, 2017. — С. 544.

мічна людина) — прорадянський (пасивний утриманець), що “визначає лінію їхньої поведінки і стиль життя”¹⁵;

— рівень економічного освоєння потенціалу регіонів (деструктивні зміни характерні для більшості регіонів, окрім Дніпропетровського, Донецького, Одеського, Харківського та Київського), що впливає і на ефективність державно-публічно-приватного партнерства у фінансуванні відповідних регіональних інвестиційних проектів розвитку¹⁶;

— менеджеріальна здатність інститутів влади публічних союзів різних рівнів залучати місцеві природні й економічні ресурси в загальнонаціональний ресурсообмін, що є основою наявності серйозних диспропорцій і посилення дезінтеграції внутрішнього ринку та послаблює їх інвестиційну привабливість;

— рівень життєвості механізмів неринкового розподілу наявних інвестиційних ресурсів публічних союзів і державних інвестицій, що впливає на рівень фінансування підприємницьких інвестиційних та інноваційних проектів розвитку регіонів;

— інституціональне забезпечення сприяння розвитку підприємництва, яке унеможливорює прояви втручання в економічну їхню діяльність органів влади публічних союзів усіх рівнів. Європейський досвід засвідчує, що якісна складова інвестиційної складової у фінансовій системі значною мірою пов’язана з ефективністю її використання, що власне є причиною нерівномірності розвитку за однакових можливостей¹⁷;

— рівень корупційної складової на місцевому і суспільному рівнях. Інвестиційна привабливість регіонів є інструментами реалізації функцій інститутів організації суспільного життя держави та місцевого самоврядування, як “бізнес-інструмент”¹⁸;

— перехід до оцінювання за результатами реалізації управлінської справи інвестиційними ресурсами. Адміністративна її складова покликана забезпечити координацію діяльності всіх ланок системи в інвестиційному процесі й реалізацію інвестиційної політики в цілому;

— чітко виражена місцева складова інвестиційної політики. Можна планувати які завгодно інституціональні реформи, пов’язані з імпортом найпередовіших інститутів, “але всі плани будуть розбиватися об рифи не-

¹⁵ Юхименко П.І. Економічна сутність стандартів якості життя та інституціонально-монетарні фактори формування їх в Україні / П.І. Юхименко, А.В. Базилук, В.В. Гошовська ; за ред. проф. А.В. Базилук. — К.: Університет “Україна”, 2012. — С. 144—145.

¹⁶ Лапшин В.І. Соціально-економічний стан регіонів України: рейтинг, кластери [Ел. ресурс] / В.І. Лапшин, А.А. Смолякова // Східна Європа: економіка, бізнес та управління. — 2017. — Вип. 3 (08). — С. 217. — Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/40.pdf.

¹⁷ Maldonado J.E. Financial Systems and Income Inequality [El. resource] / Joana Elisa Maldonado // Bruges European Economic Research Papers. — 36/2017. — 36 p. — URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/>.

¹⁸ Knorzer T. The Budget System of the Federal Republic of Germany [El. resource] / T. Knorzer. — Berlin: Bundesministerium der Finanzen, 2008. — P. 45. — URL: <http://www.bundestanzministerium.de/das-system-der-oeffentlichen-haushalte-and-eng.pdf>.

формального інституціонального середовища, якщо воно зовсім не комплементарне інститутам, які втілюються”¹⁹;

— цілісність ринкової інституціоналізації компенсаційних і конкурентних механізмів місцевих детермінант розвитку. Важливість цього елемента обумовлена сучасним рівнем цивілізаційного розвитку, в якому конкурентоспроможність регіонів органічно вбудована в глобальну систему конкурентного середовища міжнародного економічного оточення світової економіки. Тому предметом конкурентної боротьби між регіонами стають вітчизняні й іноземні інвестиції²⁰;

— унеможливлення механізмів тіньової інституціоналізації економічних інтересів окремих бізнес-груп. Прозорість — відкритість щодо політики намірів, формулювання та впровадження — є ключовим елементом належного управління інвестиційними ресурсами²¹.

Ці фактори є основою різноманітності можливостей “точок зростання” економічного простору України на основі інвестиційної привабливості для підприємництва. Якщо перший вказаний фактор не залежить від людської діяльності, то решта пов’язана (за П. Кругманом “причини другої природи”) безпосередньо з людською діяльністю, яка значною мірою обумовлена рівнем інституціоналізації середовища адміністрування та публічного управління.

На державному рівні інституціоналізація інвестиційного середовища має бути спрямована на створення рівних умов розвитку. Найвищі державні інститути мають керуватися тим, що ні одна держава, яка намагається зберегти єдність і економічну привабливість для інвесторів, не може дозволити існування подібних місцевих диспропорцій у формуванні сприятливого інвестиційного клімату для розвитку підприємництва. Такий стан, як показують дослідження, посилює відцентрові тенденції руху регіонів, поглиблює соціально-економічну диференціацію, посилює концентрацію економічного простору та розширює ареал репресивності, дезінтегрує економічний простір унітарної держави, сприяє наростанню соціальної напруги в суспільстві та стримуванню підприємницької ініціативи. Це підтверджує і досвід розвинених країн, яким також були властиві територіальні диспропорції в їхній інституціоналізації²².

Формування інституціональних основ децентралізації в бюджетному процесі, зміцнення банківської системи створюють умови та забезпечують більш ефективну дію механізмів сталого регіонально-просторового розвитку як процесу, який спрямований на вирівнювання темпів соціально-еко-

¹⁹ Вольчик В.В. *Институты, экономическая координация и неявное знание* / В.В. Вольчик // *Terra Economicus*. — 2011. — Т. 9. — № 2. — С. 20.

²⁰ Конкурентоспроможність підприємства аграрного сектору економіки: інституціонально-інноваційний аспект: монографія / А.С. Даниленко, О.М. Загурський, П.І. Юхименко та ін. — Біла Церква. — БНАУ, 2018. — С. 13.

²¹ *OECD Best Practices for Budget Transparency (2002)* [El. resource]. — P. — 7. URL: <https://www.oecd.org/governance/budgeting/>.

²² Вдовічен А.А. Диспропорційність розвитку регіонів: європейський досвід та його застосування в Україні / А.А. Вдовічен, А.В. Крутянко // *Aktual Problems of Economics*. — 2015. — № 1 (163). — С. 220—231.

номічного розвитку за рахунок інвестиційної привабливості та максимального ефективного використання грошових ресурсів місцевих бюджетів та банків у сприянні розвитку малого та середнього бізнесу. Формування нового інституціонального середовища спрямоване на активізацію нематеріальних факторів конкурентних переваг, які описав М. Портер²³, та створює можливості для нарощування в регіонах власного інвестиційного потенціалу інноваційного розвитку, що є важливим фактором розвитку в умовах дефіциту державних інвестицій. Це сприяє реалізації на практиці передбачень концепції “регіонального світу”, відповідно до яких зростає роль регіонів у новому тисячолітті аж до самостійності у міжнародних відносинах²⁴. Що власне підтверджено світовою практикою: чим вищий рівень глобалізації, тим потужнішими стають її найдрібніші учасники²⁵.

Євроінтеграція України поставила на повістку дня необхідність:

- активізації інвестиційних можливостей публічних союзів, що сприятиме “концентрації фінансових ресурсів на реалізацію пріоритетних інвестиційних проектів соціально-економічного розвитку територій”²⁶. Це зменшує суперечності між активними та депресивними регіонами, сприяє розвитку середнього та малого бізнесу в них. В умовах, коли місцеве самоврядування стає не придатком держави, а його основним і рівноправним партнером, людина, її права і свободи, здоров’я, честь і гідність справді є найвищою цінністю і змістом діяльності всіх владних структур;

- наближення системи показників розвитку на місцевому рівні до європейських, які враховують і рівень інвестиційного сприяння розвитку підприємництва²⁷;

- забезпечення рівних умов конкуренції, що, за результатами досліджень, для інвестиційної привабливості є кориснішим, ніж проведення “батьківської” протекціоністської політики²⁸;

- інституціонального закріплення чіткої стимулювальної політики абсолютної конвергенції та взаємодії із дотаційними місцевими органами самоврядування на ринковій основі. Вона має бути спрямована на мультиплікування місцевого “ринкового потенціалу”, що є важливим фактором економічного зростання в регіонах на основі розвитку підприємницької складової та формування ефективного місцевого бюджету розвитку та привабливого інвестиційного середовища. Регіони країни, як демонструють нау-

²³ Портер М.Е. Конкуренция / Майкл Э. Портер ; пер. с англ. О.Л. Пелявского и др. — М. : Вильямс, 2005. — С. 174.

²⁴ Bordei C. Regional competitiveness and regional convergence — together towards the success of development [El. resource] / C. Bordei // SEA — Practical Application of Science. — 2016. — Vol. IV, is. 2 (11). — P. 299—303. — URL: http://seaopenresearch.eu/Journals/articles/SPAS_11_18.pdf.

²⁵ Нейсбит Дж. Мегатренды: десять новых тенденций, трансформирующих нашу жизнь / Дж. Нейсбит ; пер. с англ. М.Б. Левина. — М. : АСТ ; Ермак, 2003. — 384 с.

²⁶ Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. — К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. — С. 639.

²⁷ Інституціоналізація публічного управління та адміністрування у контексті інноваційного розвитку сільських територій: теорія і практика: монографія / А.С. Даниленко, П.І. Юхименко, Т.В. Сокольська та ін. ; за заг. ред. А.С. Даниленка. — К., 2018. — С. 38.

²⁸ Contemporary concern studies. Contemporary concern studies impact of protectionist policies of major economies on Indian economy. Under the guidance of prof. rupa Chanda Iim Bangalore PGP 2016—2018, TERM-IV. — URL: https://tejas.iimb.ac.in/articles/Impact_of_Protectionist_Policies.

кові дослідження, набагато більше спроможніші демонструвати абсолютну конвергенцію, ніж різні країни ²⁹;

— проектування формальних інвестиційних інститутів, які включають фундаментальні принципи, цільову спрямованість та інструменти вирішення економічних і соціальних проблем на місцях за рахунок інвестиційних і власних коштів.

Децентралізована владна структура не здатна виконати повноцінно свої функції без доступу до необхідних інвестиційних ресурсів та права прийняття фінансових рішень. На державному рівні інвестиційна політика місцевого розвитку, на наш погляд, має змінитися від парадигми модернізації (тобто визнання необхідності “підтягування” менш розвинутих територій до рівня більш розвинутих за рахунок індустріалізації, створення осередків модернізації, які сприяють прискореному розвитку менш розвинутих районів) до парадигми залежності взаємозалежності. Це посилить економічний та фінансовий фундамент цілісності інвестиційної системи України та ефективність використання інвестиційних ресурсів на регіональному рівні.

Успіх інвестиційної політики має визначатися методом аналізу регіональної економіки шляхом порівняння конкурентних переваг. Він передбачає оцінювання рівня місцевого розвитку на основі трьох груп показників: макроекономічні показники місцевого розвитку, показники комплексного розвитку регіону, включаючи і бізнесову складову, показник його конкурентоспроможності. А основними макроекономічними показниками є: валовий продукт і всі інвестиції (в т. ч. на одну особу), зайнятість.

Внутрішні інвестиційні ресурси регіонів недостатні для повноцінного інвестування їх економіки і розвитку малого і середнього бізнесу. Залучення банківського капіталу, частка якого у структурі інвестиційних коштів складає приблизно 17 %, стримується як високою кредитною ставкою, так і недостатністю кредитних ресурсів через низький рівень капіталізації українських банків, яка незіставна з капіталізацією західних банків. Проте і для західних інвесторів інституціональне середовище не зовсім сприятливе. У 2018 р. частка іноземного капіталу в банківському секторі становить близько 40 % ³⁰.

Серед причин небажання зарубіжних інвесторів працювати в регіонах України слід назвати такі:

— недосконалість інституціонального середовища (за роки незалежності законодавство, що регулює іноземне інвестування, змінювалося близько 10 разів) забезпечення реалізації інвестиційних проектів;

— відсутність державних гарантій захисту іноземного інвестора, що посилює їх ризики в інвестуванні;

²⁹ Martin R. *EMU versus the regions? Regional convergence and divergence in Euroland* [El. resource] / R. Martin // *Journal of Economic Geography*. — 2001. — № 1. — P. 51–80. — URL: <http://www.academia.edu/20510858/EMU>.

³⁰ Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2018 року [Ел. ресурс] / Національне рейтингове агентство “Рюрік”. — С. 8. — Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2018.pdf

— неповнота *de facto* прав власності юридичних осіб, існування адміністративних бар'єрів при реєстрації підприємств, сертифікації, ліцензуванні, бюджетуванні тощо, що викликає недовіру до багатьох органів влади;

— недостатня інформованість інвесторів про існування регіональних нормативних актів, які регулюють господарську та фінансову діяльність на місцях;

— негативний попередній досвід інвестування в економіку України;

— слабкість митного режиму, що робить недоцільним виробництво — це явище отримало назву “синдром IBM” та нерозвиненість фондового ринку;

— відсутність інформації або навпаки велика кількість фінансових і макроекономічних показників, об'єктивних і суб'єктивних факторів, що не дає можливості достовірно оцінити надійність певного регіону як позичальника, і тим більше проведення адекватних порівнянь;

— податкові бар'єри. В Україні нараховується 50 видів податкових платежів, на опрацювання та сплату яких компанії витрачають 2185 год робочого часу щороку. При цьому підприємство має заповнити 92 сторінки податкових декларацій, тоді як середній в світі показник становить 35 сторінок. Між тим, наприклад, в Естонії підприємства сплачують 11 видів податків, на які витрачається лише 104 год, в Болгарії відповідно 27 і 616, Польщі 43 і 175, Казахстані 34 і 156³¹ год.

Наявність цих причин посилюється політичною складовою, що спричинило падіння зарубіжних інвестицій у 2018 р. порівняно з 2008 р. більш ніж у 6 разів³². Це при тому, що в Україні існують чинники, які приваблюють іноземних інвесторів: місткий ринок, низька вартість робочої сили, вигідне географічне розташування, сприятливі кліматичні умови тощо. Формування нового інституціонального інвестиційного середовища стимулювання розвитку підприємництва на регіональному рівні має бути спрямоване на ліквідацію цих “бар'єрів” інвестиційної їх привабливості.

Висновки. Отже, формування інвестиційної політики в контексті системного оновлення інституціонального середовища функціонування системи інвестування економіки України має, насамперед, базуватися на зростанні зацікавленості регіонів у власному розвитку та забезпеченні рівноправних відносин держави і регіону. Зазначене спонукає до інституціонального закріплення більшої самостійності регіонів при ухваленні економічних рішень, підвищенні дієздатності та розширення повноважень місцевого самоврядування, а також забезпечення територіальних громад достатніми фінансовими ресурсами. Зміцнення фінансової складової регіонів може привести до більш креативних, інноваційних та ефективних програм, дозволяючи собі місцеве експериментування.

Перспектива подальших досліджень за цією тематикою полягає в обґрунтуванні комплексного механізму та розробленні пропозицій із забез-

³¹ Третьяк Н. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні / Н. Третьяк // Фінансовий простір. — 2013. — № 3 (11). — С. 169.

³² Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2018 рр. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2018>

печення можливостей територіальних громад у сфері управління інституціоналізацією інвестиційного розвитку за допомогою заходів економічної, податкової, організаційної політики.

Список використаних джерел:

1. Вдовічен А.А. Диспропорційність розвитку регіонів: європейський досвід та його застосування в Україні / А.А. Вдовічен, А.В. Крутлянюк // *Aktual Problems of Economics*. — 2015. — № 1 (163). — С. 220—231.
2. Вольчик В.В. Институты, экономическая координация и неявное знание / В.В. Вольчик // *Terra Economicus*. — 2011. — Т. 9. — № 2. — С. 17—22.
3. ЄБА: Інвестиційний клімат в Україні вийшов з негативної площини [Ел. ресурс]. — Режим доступу: agroportal.ua/.../eba-investitsionnyi-klimat-v-ukraine-vyshel.
4. Інституціоналізація публічного управління та адміністрування у контексті інноваційного розвитку сільських територій: теорія і практика / А.С. Даниленко, П.І. Юхименко, Т.В. Сокольська та ін. ; за аг. ред. А.С. Даниленка. — К. : ЦУЛ, 2018. — 320 с.
5. Іщук С.О. Інвестиційний процес і перспективи розвитку виробничої сфери у Західному регіоні України / С.О. Іщук // *Регіональна економіка*. — 2014. — № 3. — С. 217—227.
6. Истерли У. В поисках роста: Приключения и заключения экономистов в тропиках / У. Истерли. — Москва : Институт комплексных стратегических исследований, 2006. — 352 с.
7. Конкурентоспроможність підприємства аграрного сектору економіки: інституціонально-інноваційний аспект / А.С. Даниленко, О.М. Загурський, П.І. Юхименко та ін. — Біла Церква : БНАУ, 2018. — 374 с.
8. Лайко О.І. Інвестиційний потенціал регіону: ефективність використання та непродуктивний відтік капіталу / О.І. Лайко. — Одеса : ІПРЕД НАН України, 2009. — 433 с.
9. Лайко О.І. Концептуальні засади забезпечення сприятливого інституціонального середовища інвестиційної діяльності регіонів [Ел. ресурс] / О.І. Лайко. — Режим доступу: http://ena.lp.edu.ua:8080/bitstream/ntb/34892/1/19_114-123.pdf.
10. Лапшин В.І. Соціально-економічний стан регіонів України: рейтинг, кластери [Ел. ресурс] / В.І. Лапшин, А.А. Смолякова // *Східна Європа: економіка, бізнес та управління*. — 2017. — Вип. 3 (08). — С. 215—219. — Режим доступу: http://www.easterneurope-ebm.in.ua/journal/8_2017/40.pdf.
11. Аналітичний огляд банківської системи України за I квартал 2018 року [Ел. ресурс] / Національне рейтингове агентство "Рюрік". — 28 с. — Режим доступу: http://rurik.com.ua/documents/research/bank_system_1_kv_2018.pdf.
12. Нейсбит Дж. Мегатренды: десять новых тенденций, трансформирующих нашу жизнь / Дж. Нейсбит ; пер. с англ. М.Б. Левина. — М. : АСТ; Ермак, 2003. — 384 с.
13. OECD Best Practices for Budget Transparency (2002) [El. resource]. — 14 p. — URL: <https://www.oecd.org/governance/budgeting/>.
14. Портер М.Э. Конкуренция / Майкл Э. Портер ; пер. с англ. О.Л. Пелявского и др. — М. : Вильямс, 2005. — 608 с.
15. Прямі іноземні інвестиції в Україні з 2002 по 2018 р. [Ел. ресурс]. — Режим доступу: <https://index.minfin.com.ua/ua/economy/fdi/2018>.
16. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: вектори реального поступу / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. — К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2017. — 864 с.

17. Соціально-економічний потенціал сталого розвитку України та її регіонів: національна доповідь / за ред. Е.М. Лібанової, М.А. Хвесика. — К. : ДУ ІЕПСР НАН України, 2014. — 776 с.
18. Третяк Н. Фактори формування інвестиційного клімату в Україні / Н. Третяк // Фінансовий простір. — 2013. — № 3 (11). — С. 165—170.
18. Формування конкурентоспроможної економіки Приморських регіонів / за заг. ред. В.М. Осипова. — Одеса : ІПРЕД НАНУ, 2011. — С. 167—198.
19. Шульц С.Л. Еволюція парадигми районування та її модернізація в умовах реформування просторово-інституційної структури економіки України / С.Л. Шульц, М.В. Максимчук, І.З. Сторонянська // Регіональна економіка. — 2010. — № 3. — С. 20—28.
20. Юхименко П.І. Економічна сутність стандартів якості життя та інституціонально-монетарні фактори формування їх в Україні / П.І. Юхименко, А.В. Базилук, В.В. Гошовська ; за ред. проф. А.В. Базилук. — К. : Університет “Україна”, 2012. — 319 с.
21. Bordei C. Regional competitiveness and regional convergence — together towards the success of development [El. resource] / C. Bordei // SEA — Practical Application of Science. — 2016. — Vol. IV, is. 2 (11). — P. 299—303. — URL: http://seaopenresearch.eu/Journals/articles/SPAS_11_18.pdf.
22. Contemporary concern studies. Contemporary concern studies impact of protectionist policies of major economies on Indian economy. Under the guidance of prof. rupa Chanda Iim Bangalore PGP 2016—2018, TERM-IV [El. resource]. — URL: https://tejas.iimb.ac.in/articles/Impact_of_Protectionist_Policies.
23. Skibbe C. The importance of the business environment for a thriving private sector. DEG economic analyses [El. resource] / Claudia Skibbe. — 2018. — February. — 9 p. — URL: <https://www.deginvest.de/DEG-Documents-in-English/Download-Center/2018>.
24. Hodson G.M. The Evolution of Institutions: An Agenda for Future Theoretical Research [El. resource] / G.M. Hodson // Constitutional Political Economy. — 2002. — № 13 (2). — С. 111—127. — URL: <http://www.geoffrey-hodgson.info/user/image/evolinstagenda.pdf>.
25. Maldonado J.E. Financial Systems and Income Inequality [El. resource] / Joana Elisa Maldonado // Bruges European Economic Research Papers. 36/2017. — 36 p. — URL: <file:///C:/Documents%20and%20Settings/Admin/>.
26. Hammer J. The budgetary process with a use of modern approaches in cost management [El. resource] / Jiri Hammer // Acta universitatis agriculturae et silviculturae mendelianae brunensis. — 2016. — Vol. 64, № 3. — P. 939—947. — URL: https://acta.mendelu.cz/media/pdf/actaun_2016064030939.pdf.
27. Knorzer T. The Budget System of the Federal Republic of Germany [El. resource] / T. Knorzer. — Berlin : Bundesministerium der Finanzen, 2008. — 89 p. — URL: <http://www.bundestanzministerium.de//das-system-der-oeffentlichen-haushalte-and-eng.pdf>.
28. Kuran T. Why the middle east is economically underdeveloped: historical mechanisms of institutional stagnation [El. resource] / T. Kuran ; Department of Economics University of Southern California. — 2003. — June 10. — 40 p. — URL.: http://pdf.usaid.gov/pdf_docs/pnacx403.pdf.
29. Lewis S. Intellectual Property Rights, Institutional Quality and Economic Growth [El. resource] / S. Lewis, F. Davis // Journal of International Commerce, Economics and Policy. — 2012. — Vol. 3, is. 1. — 45 p. — URL: http://www1.union.edu/senerm/Research/Sener_Davis_JICEP_IPRs_Institution_Quality_2011.pdf.
30. Martin R. EMU versus the regions? Regional convergence and divergence in Euro-land [El. resource] / R. Martin // Journal of Economic Geography. — 2001. — № 1. — P. 51—80. — URL: <http://www.academia.edu/20510858/EMU>.

31. Sen A. The concept of development Handbook of development economics [El. resource] / A. Sen. — Vol. 1 : Concepts and approaches; Structural transformation ; Human resources and labour markets ; Hollis Chenery and T.N. Srinivasan (eds.). — North-Holland, Amsterdam, 1998. — P. 9—23. — URL: http://ivut.iut.ac.ir/content/300/5915.THE_CONCEPT_OF_DEVELOPMENT.pdf.

32. The Global Competitiveness Report [El. resource] / World Economic Forum, 2018. — URL: <http://reports.weforum.org/global-competitiveness-report-2018/>.

Надійшла до редакції 01.04.2019

Petro Yukhymenko. *Formation of Institutional Environment of Favorable Investment Climate of Development of Entrepreneurship at the Regional Level*

The purpose of this article is to improve the theoretical foundations and scientific substantiation of approaches to the formation of a perfect investment institutional environment. The article uses a systematic and evolutionary approaches that require a hierarchy of essential understanding of the new institutional environment and provide for conducting a study in integrity with the identification of various characteristics, direct and inverse relationships and dependencies that arise in the process of implementing the investment policy of the regions of Ukraine. The analysis shows that the degree of perfection of the architectonics and institutional environment of the investment process significantly affects the efficiency of the investment system, changes the philosophy of public finance management and creates incentives for entrepreneurial activity.

The essence of the research is to determine the influence of the institutional environment on the investment attractiveness of the regions of Ukraine. The content is determined by the fact that theoretical and methodological statements, conclusions and scientific and practical recommendations form the scientific basis for the development of a new holistic concept for the development of a national investment policy at the regional level in Ukraine, taking into account integration and world economic processes.

Conclusions about the ability of a perfect institutional investment environment to direct investment potential to increase welfare, innovation and investing in people require the state to consider them as critical for economic growth and the achievement of the wealth of the nation. In the new institutional environment with inclusive economic and political institutions, investment regional policies should organically integrate into the overall management system and be fully accountable and transparent.

Петр Юхименко. *Формирование институциональной среды для обеспечения благоприятного инвестиционного климата для развития предпринимательства на региональном уровне*

Целью статьи является совершенствование теоретических основ и научное обоснование подходов к формированию совершенной инвестиционной институциональной среды. В статье используется системный и эволюционный подходы, которые требуют иерархичность сущностного понимания новой институциональной среды и предусматривают проведение исследования в целостности с выявлением различных характерных признаков, прямых и обратных связей и зависимостей, которые возникают в процессе реализации инвестиционной политики регионов Украины. Проведенный анализ показывает, что степень совершенства

П. Юхименко. Формування інституціонального середовища з метою забезпечення сприятливого інвестиційного клімату

архитектоники и институциональной среды инвестиционного процесса существенно влияет на эффективность функционирования инвестиционной системы, меняет философию управления публичными финансами и создает стимулы для предпринимательской деятельности.

Суть исследования заключается в определении влияния институциональной среды на инвестиционную привлекательность регионов Украины. Содержание определяется тем, что теоретико-методологические положения, выводы и научно-практические рекомендации составляют научную основу разработки новой целостной концепции развития национальной инвестиционной политики на региональном уровне в Украине с учетом интеграционных и мирохозяйственных процессов.

Выводы о способности совершенной институциональной инвестиционной среды направить инвестиционный потенциал на повышение благосостояния, инноваций и инвестирования в людей требуют от государства рассматривать их как критические для экономического роста, достижения богатства нации. В новой институциональной среде с инклюзивными экономическими и политическими институтами инвестиционная региональная политика должна органично встраиваться в общую систему управления и быть полностью подотчетной и прозрачной.